

УДК 929(476)(091)

МІКОЛА ПРАШКОВІЧ ЯК ДАСЛЕДЧЫК ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ СІМЯОНА ПОЛАЦКАГА

Ашугева Вера Яўгенаўна,

вядучы навуковы супрацоўнік Музея беларускага кнігадрукавання — філіяла НПГКМЗ

Артыкул знаёміць з асобай М. І. Прашковіча як аўтара першага айчыннага даследавання, прысвечанага ранняй творчасці Сімяона Полацкага. Закранаецца гісторыя паступлення ў фонды НПГКМЗ унікальнага рукапісу, разглядаюцца прычыны, на якіх тэкст застаўся неапублікаваным. Акцэнтуюцца ўвага на значэнні даследавання для беларускай навукі і для практычнай дзейнасці Музея-бібліятэкі Сімяона Полацкага.

Ключавыя словы: *Сімяон Полацкі, літаратурная спадчына, унікальная крыніца, першае айчыннае даследаванне, акадэмічны асяродак, музейная актуалізацыя.*

Кожныя 5 гадоў на базе Музея-бібліятэкі Сімяона Полацкага праводзіцца Міжнародная навуковая канферэнцыя «Сімяон Полацкі: светапогляд, грамадска-палітычная і літаратурная дзейнасць», якая збірае даследчыкаў з розных краін для абмеркавання пытанняў, звязаных з біяграфіяй Сімяона Полацкага і характарыстыкай яго эпохі. Так, 21—22 лістапада 2019 г. адбылася 5-я навуковая канферэнцыя, прысвечаная 390-годдзю з дня нараджэння Сімяона Полацкага і 25-годдзю Музея-бібліятэкі.

Сярод удзельнікаў канферэнцыі быў кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Уладзімір Георгіевіч Кароткі, які прадставіў рукапіс дысертацыі Мікалая Іванавіча Прашковіча «Паэзія Сімеона Полацкага (Ранні перыяд — 1648—1664 гг.)». Доклад Кароткага стаў сапраўднай сенсацыяй. Каштоўнасць дадзенай дысертацыі заключаецца ў тым, што яна яўляецца *першым айчынным* даследаваннем, прысвечаным творчасці Сімяона Полацкага і пры гэтым даследаваннем *неапублікаваным*.

Гэтая ўнікальная праца, што існуе на дадзены момант у адным экзэмпляры, была перададзена Уладзімірам Георгіевічам у фонды Музея-запаведніка. Дысертацыя (КП23-45092/1—2) уяўляе сабой два тамы машынапіснага тэксту (асноўны тэкст даследавання і дадатак; на 255-ці і 168-мі лістах адпаведна), напісана яна на беларускай мове, датуецца 1964-м годам. У дадзеным даследаванні Мікола Прашковіч звярнуўся да ранняй (гэта значыць, дамаскоўскай) творчасці Сімяона, якая да таго часу іншымі даследчыкамі практычна не закраналася, ды і зараз па-ранейшаму застаецца мала даследаванай. Абумоўлена гэта перш за ўсё тым, што рукапісы твораў пісьменніка захоўваюцца ў Расіі, а расійскіх даследчыкаў у большай ступені цікавіць маскоўскі перыяд, а па-другое, мова значнай часткі яго дамаскоўскіх вершаў — польская.

У тым і заключаецца каштоўнасць даследавання Прашковіча, што ён не проста запаўняў прабелы ў вывучэнні творчасці Сімяона Полацкага, выкарыстоўваючы пры гэтым матэрыялы, што знаходзяцца за межамі Беларусі, але і падымаў пытанне прыналежнасці да беларускай літаратуры лацінамоўнай і польскамоўнай спадчыны беларускіх па паходжанні аўтараў. Па тых часах гэта была заява рэвалюцыйная. І не менш рэвалюцыйным было сцверджанне прыналежнасці творчасці Сімяона Полацкага да стылю барока.

Хаця, трэба заўважыць, першым гэтую рэвалюцыю распачаў Ігар Пятровіч Яромін (1904—1963), які яшчэ ў 1948 г. загаварыў пра Сімяона Полацкага як прадстаўніка стылю барока ва ўсходнеславянскіх літаратурах. Менавіта гэты выдатны рускі вучоны, прафесар Ленінградскага ўніверсітэта, з’яўляўся навуковым кіраўніком Мікалая Прашковіча, а таксама такіх вядомых нашых літаратуразнаўцаў, як Аляксандр Коршунаў і Вячаслаў Чамарыцкі. Да Яроміна савецкая літаратуразнаўчая навука ўвогуле адваргала існаванне барока ў рускай, а таксама — як рыкашт — у беларускай і ўкраінскай літаратурах. «Спатрэбілася амаль чвэрць стагоддзя пасля выхаду артыкула Ігара Яроміна, каб нарэшце рускае савецкае літаратуразнаўства прафесійна загаварыла пакуль што не пра эпоху, а толькі пра стыль барока» [6, с. 102]. «Разам з тым, — як сцвярджае Уладзімір Кароткі, — у тэарэтычных працах Ігара Яроміна не хапала галоўнага — звяна, якое звязвала творчасць Сімяона Полацкага з творчасцю яго папярэднікаў. ... Вось чаму менавіта абароненая ў 1964 г. кандыдацкая дысертацыя Мікалая Прашковіча ... запоўніла гэтую лакуну» [6 с. 103].

Першыя ўзоры вершаскладання на Беларусі Прашковіч звязвае са Скарынам, гаворыць ён пра неабходнасць уключэння ў гісторыю беларускай літаратуры лацінамоўных паэтаў, у прыватнасці М. Гусоўскага, звяртае ўвагу на той уплыў, які зрабіла на беларускую паэзію польская паэтычная традыцыя, падкрэслівае цесную сувязь беларускай і ўкраінскай літаратур, разглядаючы пры гэтым і адрозненні. У дачыненні да творчасці Сімяона Полацкага М. Прашковіч правёў надзвычай кваліфікаванае тэксталагічнае даследаванне як вершаў на старабеларускай, так і на польскай мовах.

Але грунтоўная праца так і засталася не апублікаванай, а гэта значыць, амаль не вядомай шырокай навуковай грамадскасці. Прычыны такой няўважлівасці хаваюцца ў асаблівасцях біяграфіі самога даследчыка, што прыпала на часы панавання таталітарнай сістэмы.

Нарадзіўся Мікалай Іванавіч Прашковіч 4 мая 1932 г. у в. Гарадзішча Бярэзінскага р-на Мінскай вобл. У 1952 г. паступіў на аддзяленне рускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта БДУ, але з чацвёртага курса перавёўся на беларускае аддзяленне, якое скончыў у 1957 г. Працаваў настаўнікам беларускай і нямецкай моў у Смаргонскім, пазней у Бярэзінскім раёнах. У 1960—1963 гг. вучыўся ў аспірантуры пры Інстытуце літаратуры АН БССР. З кастрычніка 1963 г. малодшы навуковы, у 1969—1974 гг. — старшы навуковы супрацоўнік гэтага інстытута. У 1965 г. (фактычна — у канцы 1964-га) абараніў дысертацыю на атрыманне навуковай ступені кандыдата філалагічных навук [11].

Мікола Прашковіч вядомы як адзін з аўтараў кніг «450 год беларускага кнігадрукавання» (1968), «Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры» (1968), «Очерки истории философской и социальной мысли Белоруссии (до 1917 г.)» (1973), а таксама шматлікіх публікацый у перыядычным друку: артыкулаў, рэцэнзій, перакладаў з украінскай мовы, — многія з якіх, гэтак жа як і ўзгаданыя вышэй кніжныя выданні, можна знайсці ў фондах НППКМЗ.

Асабліва актыўна друкаваўся М. Прашковіч у часопісе «Полымя». Так, у № 6 за 1964 г. (КП15-12264) змешчаны яго артыкул «Старонка даўняй беларускай паэзіі», прысвечаны той жа тэме, што і дысертацыя. У № 9 за той жа год (КП15-12267) — рэцэнзія «Па-новаму пра старажытнасць» на кнігу Я. Усікава «Беларуская камедыя (Ля вытокаў жанру)» (Мінск, 1964).

Працягваюць з'яўляцца яго публікацыі ў «Полымі» і ў 1965 г.: у № 4 (КП10-5701) выходзіць рэцэнзія «Сцежкамі мінулага» на кнігу І. М. Галяншчава-Кутузава «Гуманізм у восточных славян» (Масква, 1964), а ў № 10 — артыкул «Доктар Францішак Скарына» (КП10-5707).

Варта зазначыць, што постаць Ф. Скарыны займала адно з важнейшых месцаў у дзейнасці М. Прашковіча як даследчыка старажытнай беларускай літаратуры. У дадзеным артыкуле ён высока ацэньвае дзейнасць першадрукара і асветніка, акрэслівае яго рысы як прадстаўніка гуманізму. Пры гэтым жыццё, дзейнасць і светапогляд Скарыны падаюцца на выразна абмаляваным гістарычным фоне, аўтар акцэнтуюе ўвагу на высокім узроўні развіцця культуры Вялікага Княства Літоўскага, на беларускай мове як дзяржаўнай. Пра актуальнасць тэксту сведчыць той факт, што ў 2017 г., рыхтуючы да выдання зборнік «500 гадоў беларускага кнігадрукавання», укладальнікі ўключылі ў яго менавіта дадзены артыкул [9].

Гэтак жа і ў наступныя гады на старонках часопіса працягваюць рэгулярна з'яўляцца яго рэцэнзіі: «Пабрацімства культуры» (на кнігу А. Мальдзіса «Творчае побрацімства», Мінск, 1966; «Полымя» № 7 за 1966 г.; КП10-5720); «Слова пра настаўніка» (на кнігу І. Яроміна «Літаратура древней Руси», Масква—Ленінград, 1966; «Полымя» № 4 за 1967 г.; КП15-12274) — дадзеная рэцэнзія напісана ў суаўтарстве яшчэ з адным вучнем Яроміна В. Чамярыцкім. У № 3 за 1967 г. (КП15-12273) пад рубрыкай «Старонкі беларускай энцыклапедыі» былі змешчаны яго матэрыялы пра Швайпольта Фіёля, Пятра Мсціслаўца, Мамонічаў, Спірыдона Собаля, Максіма Вашчанку; і ў гэтым жа нумары — яго пераклад з украінскай мовы апавядання Я. Гуцалы «Сівы шум».

Не абмінуў Мікола Прашковіч і яшчэ адну славетную асобу, звязаную з Полацкам. У часопісе «Беларусь» № 5 за 1973 г. (КП10-5947) быў надрукаваны артыкул «Беларуская асветніца», прымеркаваны да 800-годдзя з часу смерці Еўфрасінні Полацкай.

І гэта далёка не поўны спіс матэрыялаў, звязаных з асобай Міколы Прашковіча, якія захоўваюцца ў фондах Музея-запаведніка і адносяцца пераважна да другой паловы 1960-х — пачатку 1970-х гг. Але пасля 1973 г. яго імя на доўга знікне са старонак беларускіх выданняў.

У 1970 г. паспела пабачыць свет адзіная яго кніга — «Францішак Скарына — беларускі першадрукар», выпушчаная выдавецтвам «Народная асвета» ў серыі «Школьнікам — аб гісторыі БССР» (КП8-4343/229). Выданне было разлічана не толькі на вучняў старэйшых класаў, але і на шырокае кола чытачоў. Яно ў папулярнай форме, але ў той жа час грунтоўна і паслядоўна расказвала аб жыцці і дзейнасці выдатнага беларускага

асветніка. Вядома таксама, што планавалася падобная кніжка і пра Сімяона Полацкага. Яшчэ ў 1964 г. (як раз тады, калі М. Прашковіч рыхтаваўся да абароны дысертцыі) ён пісаў у Зэльву Ларысе Геніюш: «Не ведаю, ці пісаў я Вам, што на 1966 год мне прапанавалі выдаць невялікую кніжачку пра Полацкага ... , да вясны гэтага года трэба падрыхтаваць» [4, с. 269].

Аднак менавіта ў 1966 г. пачаўся найбольш напружаны перыяд у лёсе Міколы Прашковіча. Пачалося ўсё з выхаду кнігі А. Ф. Коршунава «Афанасій Филипович: жизнь и творчество» (Мінск, «Навука і тэхніка», 1965 г.; КП8-4344/326) аб праваслаўным пісьменніку-палемісце і царкоўным дзеячы першай паловы XVII ст. М. Прашковіч адгукнуўся на працу калегі рэцэнзіяй «Слова пра Афанасія Філіповіча», якая была апублікаваная ў часопісе «Польмя» № 12 за 1965 г. (КП10-5709). Менавіта гэтая рэцэнзія і выклікала, па словах Алега Дзярновіча, «не чуваную раней для Савецкай Беларусі публічную гістарыяграфічную дыскусію» [3, с. 65]. Хоць увогуле Прашковіч даволі высока ацаніў даследаванне Коршунава, але раскрытыкаваў некаторыя гістарычныя стэрэатыпы. Перш за ўсё гэта датычылася поглядаў на ўнію: «Унія — адна з самых складаных з'яў у гісторыі нашага народу. Адны яе поўнасцю прымалі, другія бачылі ў ёй толькі „насілле і здзекі“. І, безумоўна, не мелі рацыі ні тыя, ні другія.

Унію, як і кожную з'яву, трэба разглядаць у яе дыялектычным развіцці, бачыць тое станоўчае і адмоўнае, што яна несла ў кожны перыяд свайго існавання.

Агульнавядомы і бясспрэчны факт, што царкоўная унія 1596 года была прынята пад націскам езуітаў і польскіх магнатаў. Пры дапамозе уніі яны думалі ўмацаваць свае эканамічныя і палітычныя пазіцыі на землях Беларусі і Украіны. ...

Усё гэта, бясспрэчна, так. І тым не менш нельга характарызаваць унію як нешта такое, што прынесла беларусам і ўкраінцам толькі здзекі і крыўды.

Беларусы, якія прынялі унію, не акаталічыліся і не апалячыліся; унія не стала пераходным мастком ад праваслаўя да каталіцызму, як на гэта разлічвалі езуіты. Наадварот. У тыя часы, калі рэлігія адыгрывала такую велізарную ролю, унія магла б стаць з'явай, вакол якой кансалідаваліся б сілы народу, магла б садзейнічаць выпрацоўцы нацыянальнай свядомасці, патрыятызму, барацьбе за народную мову. ... Напрыклад, нельга забываць і таго факту, што менавіта з уніяцкага асяроддзя выходзілі ў пазнейшыя часы кнігі на народнай мове, што толькі уніяты ў большасці выпадкаў вялі пазней богаслужэнне на народнай мове» [8, с. 176—177].

Другое пытанне, па якім выказаў свае крытычныя заўвагі аўтар рэцэнзіі, гэта выкарыстанне тэрмінаў «Літва» і «літоўскі». Тут М. Прашковіч таксама меў смеласць не прытрымлівацца афіцыйнага для таго часу погляду на гісторыю ўтварэння Вялікага Княства Літоўскага: «Як магло здарыцца, што маленькі і з менш развітай у тыя часы культурай літоўскі народ (прыкладна палова сённяшняй этнаграфічнай Літвы знаходзілася пад уладай Лівонскага ордэна) захапіў велізарныя прасторы беларускіх і ўкраінскіх зямель і прыгнятаў беларусаў і ўкраінцаў, якіх было разоў у дзесяць больш, чым літоўцаў?» [8, с. 177].

Першай рэакцыяй на публікацыю стаў артыкул, апублікаваны 22 лютага 1966 г. у газеце «Советская Белоруссия», падпісаны імёнамі двух аспірантаў — Уладзіміра Люкевіча і Якава Трашчанка. Паводле Г. Сагановіча: «Не пасьпеў Прашковіч гэта апублікаваць, як у газеце „Советская Белоруссия“ з'явіўся допіс двух аспірантаў БДУ, адным зь якіх быў Я. Трашчанок. Афармлялася гэта ўсё як ліст у рэдакцыю, але насамрэч было палітычным даносам. Той пагромны допіс называўся „Вопреки истине“. Аўтараў допісу раздражніла тэза, што Беларусь гістарычна мела сваю дзяржаўнасць. „Толькі Вялікая кастрычніцкая рэвалюцыя дала Беларусі дзяржаўнасць“, — пісалі пільныя аспіранты. Яны не пагаджаліся і з тым, што Унія магла мець нейкую станоўчую ролю для Беларусі: праваслаўе і толькі праваслаўе!» [10].

Сам жа Прашковіч узгадвае тыя падзеі ў лісце да Л. Геніюш ад 10 сакавіка 1966 г.: «Апошнія дні пісаў нейкі адказ на той артыкул. Яшчэ як толькі ён з'явіўся, дырэктар [Васіль Барысенка — В. А.] спытаў мяне, ці згодны я з тымі думкамі, якія там выказаны. Я сказаў, што не згодны. І ён папрасіў аргументаваць мае думкі. У «Польмі» таксама прасілі, каб быў гатовы да нейкага абмеркавання ці чаго-небудзь у гэтым родзе. За некалькі дзён прагледзеў мноства кніг і дарэвалюцыйных даследчыкаў, і самыя апошнія работы рускіх савецкіх даследчыкаў. Па нашым пытанні яшчэ мноства новых фактаў, якія пацвярджаюць асноўныя палажэнні майго артыкула» [4, с. 275]. І далей: «Гэтыя ж аспіранты, відаць, нічога не чыталі апрача двухтомніка „История БССР“ (1961), які вельмі далёкі ад таго, што мы называем навукай у поўным сэнсе гэтага слова. Безумоўна, гэтыя пісакі ніякай пагоды не робяць, за імі стаяць больш магутныя сілы ў асобе Абэцэдарскага і іншых ... хто займаецца не столькі гісторыяй Беларусі, колькі фальсіфікацыяй гэтай гісторыі» [4, с. 277].

Адказам на допіс аспірантаў стаў надрукаваны ў «Полымі» № 5 за 1966 г. (КП10-5718) артыкул М. Алексютовіча «А дзе ж ісціна аб'ектыўная?», у якім ён крыху папракае М. Прашковіча за ідэалізацыю ўніі, але цалкам падтрымлівае яго ў ацэнцы праваслаўнай царквы і пытанні беларускай дзяржаўнасці. Аўтары ж артыкула, па яго словах, мажучь М. Прашковіча толькі чорнай фарбай, а таксама «звяртаюцца да недазволенага ў савецкім друку метаду, калі прыпісваюць М. Прашковічу тое, што ім самім прыходзіць у галаву» [2, с. 182] і рэкамендуе ім дакладна вывучыць факты і першакрыніцы.

Публікацыя М. Прашковіча сапраўды выклікала рэзка адмоўную рэакцыю галоўнага афіцыйнага гісторыка БССР Л. С. Абэцэдарскага і паслужыла падставай для спецыяльнай навуковай дыскусіі ў Акадэміі навук па пытаннях беларускай дзяржаўнасці і ацэнцы ролі царкоўна-рэлігійнай уніі ў гісторыі беларускага народа, якая адбылася ў 1966 г. і цягнулася два дні [3]. Праўда, дыскусія прайшла зусім не так, як планавалася яе арганізатарамі. Замест рашучага асуджэння, сцвярджэнні Міколы Прашковіча атрымалі падтрымку, асабліва з боку маладых навукоўцаў. Яркім момантам стала выступленне мастака Лявона Баразны (вядомага нам як аўтар альбома «Гравюры Францыска Скарыны», 1972), які аргументавана і пераканаўча давеў слушнасьць поглядаў Прашковіча і антынавуковасць «абэцэдараўшчыны».

Аднак менавіта з гэтага часу да Прашковіча пачало з пэўнай насцярожанасцю ставіцца кіраўніцтва і тады ж, відаць, ім мэтанакіравана заняліся спецслужбы. Сабраць на яго кампрамат было не складана, бо па ўспамінах усіх, хто яго ведаў, гэта быў чалавек надзвычай шчыры, адкрыты і даверлівы. Любога, хто загаварыў з ім па-беларуску, аўтаматычна лічыў за свайго, мог запрасіць да сябе ў госці і раскрыць перад ім душу, мог на аўтавакзале ў Зэльве, вяртаючыся са святкавання юбілею Л. Геніюш (гэта быў 1970 г.), выгукнуць на ўвесь перон: «Жыве Беларусь!» [4, с. 34—36].

Ларысу Геніюш, якая пасля вызвалення з лагера жыла ў Зэльве, так і не прыняўшы савецкага грамадзянства, М. Прашковіч рэгулярна наведваў і перапісваўся з ёй. Нават калі яна сама прасіла яго быць асцярожней, пісаў: «Ларыса Антонаяна, вось цяпер я Вас не паслухаюся. І пісаць Вам буду так, як пісаў раней, і прыеду летам. ... Няма мне каго баяцца і няма за што — я не злодзеі, не бандыт і не пярэхрыст, а сын сваёй зямлі. І тое, што яна мне даражэй за ўсё на свеце, не лічу патрэбным нават скрываць» [4, с. 273].

Зараз гэтыя лісты даюць шмат цікавай інфармацыі, у тым ліку аб тым, як ішла праца над дысертацыяй, а таксама раскрываюць погляды М. Прашковіча на сучасныя яму падзеі і абставіны: «Ну, а астатняе ўсё вядома: русіфікацыя, русіфікацыя і русіфікацыя. Вельмі цяжка глядзець на ўсё гэта, бачыць, як утоптываецца ў гразь, аплёўваецца душа народа. І яшчэ цяжэй робіцца, калі падумаеш, што нас, як нацыю чакае ў будучым, дзе мы знойдзем свой шлях, калі станем самі сабою, чаму з усіх славянскіх народаў нам з украінцамі выпаў такі цяжкі лёс, чаму і палякі, і чэхі, і іншыя народы з'яўляюцца самі гаспадарамі на сваёй зямлі, але не з'яўляюцца такімі ні ўкраінцы, ні беларусы...» [4, с. 271].

Апрача таго, Мікола Прашковіч меў цесныя зносіны з украінскімі дысідэнтамі, у прыватнасці з літаратурназнаўцамі Міхалінай Кацюбінскай і Зіновіяй Франко, а калі ў пачатку 1970-х гг. некаторыя з іх былі абвінавачаныя ў нацыяналізме і пазбаўленыя працы, Прашковіч збіраў сярод сваіх знаёмых сродкі на дапамогу пацярпелым украінскім сябрам. Ён жа арганізаваў перадачу ў Беларусь і распаўсюджанне шырока вядомай працы ўкраінскага дысідэнта Івана Дзюбы «Інтэрнацыяналізм або русіфікацыя».

Блізкае сяброўства звязвала Міколу Прашковіча з Уладзімірам Караткевічам. Апошні менавіта Прашковічу прысвяціў верш «Маленне аб чашы» (1965). У творы малюецца вобраз возера Свіцязь, услаўленага Адамам Міцкевічам. Малахітавая чаша возера асацыюецца з чашай Святога Грааля (які, вядома ж, наўпрост у тэксце не называецца) і адначасова сама назва верша звяртае нас да вядомай малітвы Хрыста, які ўжо ведае аб пакутах, што чакаюць яго наперадзе. У вершы малітва звернутая да Беларусі:

Беларусь мая, ты адзіная,
Перад кім на каленях стаю:
Мне, слузе твайму, цяжка загінуць,
Лёгка — жыць у славу тваю.
Лёгка з песняй глядзець у вочы,
Цяжка — кроўю расіць чараты...
Ўрэшце, як сабе ты захочаш,
Ўрэшце, як сабе вызначыш ты [5, с. 113—114].

Прарочым аказалася прысвячэнне гэтага верша менавіта Міколу Прашковічу, які ў 1974 г. быў звольнены з працы ў Акадэміі навук па абвінавачванні ў «беларускім нацыяналізме».

Вельмі цікавыя сведчанні аб падзеях тых дзён пакінуў В. Рабкевіч: «Зімой 1973—1974 г. вялася ідэалягічная падрыхтоўка акцыі пакарання. Партыйныя прапагандысты па ўсёй Беларусі пачалі ў лекцыях расказаць аб выкрыцці нацыяналістычнай арганізацыі. ... Чорная ж прапаганда ішла значна далей. Драбнейшыя партыйныя функцыянеры распускалі чуткі аб сувязях з замежнымі цэнтрамі, аб вагонах антысавецкай і нацыяналістычнай літаратуры, аб падвалах са зброяй. Не забывалася і маральнае аблічча нацыяналістаў. Тады яшчэ не былі ў модзе наркатыкі, таму нам стараліся прыпісаць п'янства. За ўдзельнікамі арганізацыі і іх сямейнікамі было ўстаноўленае пастаяннае назіраньне. Віжы не адставалі ні на крок, нават сачылі, што жонкі купляюць у гастронамах» [1].

Паводле Арсена Ліса, справа так званая «акадэмічнага асяродку», у выніку якой пацярпеў цэлы шэраг беларускіх навукоўцаў, першапачаткова фігуравала пад назвай «група Прашковіча» [7]. Адначасова з Прашковічам былі звольнены мовазнаўцы Алесь Каўрус і Валянцін Рабкевіч, мастацтвазнаўца Сцяпан Міско, археолаг Міхась Чарняўскі, якія доўгі час не маглі нідзе працаўладкавацца па спецыяльнасці. Так, М. Чарняўскага не ўзялі нават вартаўніком у Батанічны сад, бо мелася распараджэнне не браць яго нікуды ў сістэме Акадэміі навук. У выніку ён вымушаны быў працаваць грузчыкам і чорнарабочым на мастацка-вытворчым камбінаце (дапамог Васіль Шаранговіч), а ў вольны час прыходзіў у Інстытут і бясплатна займаўся археалогіяй. «Бавячы час за вывучэннем чарапкоў, я адпачываў душой», — успамінаў Міхась Міхайлавіч [12].

Праўда, праз год-два большасць пацярпелых паціху вярнулася на свае месцы. Найбольш трагічна склаўся лёс Міколы Прашковіча. Звольнены з працы таленавіты літаратуразнаўца працаваў грузчыкам у гастронаме, загадчыкам бібліятэкі пры інтэрнаце пладова-агародніннага камбіната, карэктарам у рэдакцыі часопіса «Родная прырода» і газеты «Вячэрні Мінск». Вельмі спадзяваўся на перагляд справы, але так і не дакаваўся гэтага. Пасля ўсіх гэтых падзей у яго адбыўся душэўны надлом, што адбілася на здароўі, і ён захварэў на параліч ног. У 1982 г. па стану здароўя (інвалід II групы) ён пакінуў працу, пераехаў у родную вёску Гарадзішча і трагічна загінуў пры пажары 2 лютага 1983 г., не здолеўшы выбрацца з агню.

Постаць таленавітага даследчыка і яркай неардынарнай асобы, яго няпросты лёс выклікаюць не толькі спачуванне, але і спраўдную павагу. Як зазначае А. Дзярновіч: «Трагічная гісторыя Міколы Прашковіча не проста ілюструе цяжкі выбар навукоўца-гуманітарыя, але паказвае таксама, якую вагу мелі ў той час друкаванае слова і смела выказаная, нягледзячы на абставіны, думка даследніка» [3, с. 92].

Музей-запаведнік прыняў на сябе абавязальства падрыхтаваць і выдаць дысертацыю М. Прашковіча. Выданне дысертацыі дазволіць зрабіць унікальную крыніцу даступнай шырокаму колу навукоўцаў і ўсіх, хто цікавіцца жыццём і творчасцю Сімяона Полацкага.

Музейная актуалізацыя першага беларускага даследавання паэзіі Сімяона Полацкага прадугледжвае як падрыхтоўку да выдання тэксту дысертацыі, так і шэраг мерапрыемстваў: выстава аднаго прадмета, сустрэчы і відэа-інтэрв'ю з вядомымі даследчыкамі, навуковыя даклады, публікацыі, лекцыі, музейна-педагагічныя заняткі і інш., што паспрыяе пашырэнню ведаў пра дасягненні беларускай навукі, дапаможа вярнуць незаслужана забытае імя таленавітага даследчыка Міколы Прашковіча. Збор успамінаў пра М. І. Прашковіча павінен стаць адным з асноўных накірункаў працы над праектам. Стварэнне інтэрнэт-рэсурса, прысвечанага матэрыялам праекта, а таксама выкарыстанне такіх традыцыйных формаў музейнай камунікацыі, як лекцыі, музейна-педагагічных заняткі, распрацоўка і правядзенне аўтарскай экскурсіі, прысвечанай гісторыі даследавання жыцця і дзейнасці Сімяона Полацкага, дапамогуць далучыць шырокую грамадскасць да здабыткаў нацыянальнай культурнай спадчыны.

Папаўненне звестак аб жыцці і творчасці Сімяона Полацкага знойдзе сваё адлюстраванне і ў экспазіцыйна-выставачнай дзейнасці супрацоўнікаў музея-запаведніка, у прыватнасці дазволіць унесці частковыя змяненні ў экспазіцыю Музея-бібліятэкі.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Акадэмічны асяродак (1960—1970-я) // Дэмакратычная апазыцыя Беларусі (1956—1991): даведнік [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу : <http://slounik.org/153726.html>. — Дата доступу : 05.07.2020.
2. Алексютовіч, М. А дзе ж ісціна аб'ектыўная? / М. Алексютовіч // Палымя. — 1966. — № 5. — С. 179—185.

3. Дзярновіч, А. Акадэмічная дыскусія сярэдзіны 1960-х гадоў у Беларусі : паміж свабодай творчасці і палітычным даносам / А. Дзярновіч // Pawet [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу : http://pawet.net/library/history/bel_history/dziarnovich/52f/Акадэмічная_дыскусія_сярэдзіны_1960-х_гадоў_у_Беларусі:_паміж_свабодай_творчасці_і_палітычным_даносам.html. — Дата доступу : 28.07.2020.
4. Духу магутныя чары... : Ларыса Геніюш ва ўспамінах, лістах, архіўных матэрыялах / уклад., прадм. камент. Міхася Скоблы. — Мінск : Лімарыус, 2015. — 415 с.: іл. — (Беларуская мемуарная бібліятэка).
5. Караткевіч, У. С. Збор твораў : у 25 т. / У. С. Караткевіч. — Мінск : Маст. літ., 2012. — Т. 2. Паэзія, 1961—1984 / падрыхт. тэкстаў і камент. А. Вераб'я ; рэд. тома В. Рагойша. — С. 113—114.
6. Кароткі, У. Неапублікаваная спадчына Міколы Прашковіча — першага беларускага даследчыка творчасці Сімяона Полоцкага / У. Кароткі // Польша. — 2020. — № 12. — С. 102—106.
7. Ліс, А. «Група Прашковіча» і справа беларускіх нацыяналістаў / А. Ліс // Новы Час [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу : <https://novychas.by/poviaz/pad-nehalosnym-arjakunstvam>. — Дата доступу : 02.09.2020.
8. Прашковіч, М. Слова пра Афанасія Філіповіча / М. Прашковіч // Польша. — 1965. — № 12. — С. 174—177.
9. Прашковіч, М. Доктар Францішак Скарына / М. Прашковіч // 500 гадоў беларускага кнігадрукавання : артыкулы, эсэ, вершы / уклад. А. Бадака і В. Шніпа. — Мінск : Маст. літ., 2017. — С. 81—92.
10. Сагановіч, Г. Цынічная насмешка з гісторыі / Г. Сагановіч ; гутар. А. Шанскі // Наша Ніва [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу : <https://nn.by/?c=ar&i=97620>. — Дата доступу : 11.02.2021.
11. Урупіна, Г. М. Прашковіч Мікола / Г. М. Урупіна, В. М. Грышкевіч // Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўн. У 6 т. / пад рэд. А. В. Мальдзіса ; рэдкал. : І. Э. Багдановіч і інш. — Мінск : БелЭн, 1995. — Т. 5. — С. 50—51.
12. Чарняўскі, М. «Нібыта мы зніклі з белага свету...» / М. Чарняўскі ; падрыхт. С. Шапран // Новы Час [Электронны рэсурс]. — 2013. — Рэжым доступу : https://novychas.by/asoba/michasj_carniauski_nibyta_my_z. — Дата доступу : 07.10.2020.

НИКОЛАЙ ПРАШКОВИЧ КАК ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ЛИТЕРАТУРНОГО НАСЛЕДИЯ СИМЕОНА ПОЛОЦКОГО

Ошуева Вера Евгеньевна,

ведущий научный сотрудник Музея белорусского книгопечатания — филиала НПИКМЗ

Статья знакомит с личностью Н. И. Прашковича как автора первого отечественного исследования, посвящённого раннему творчеству Симеона Полоцкого. Затрагивается история поступления в фонды НПИКМЗ уникальной рукописи, рассматриваются причины, по которым текст остался неопубликованным. Акцентируется внимание на значении исследования для белорусской науки и для практической деятельности Музея-библиотеки Симеона Полоцкого.

Ключевые слова: *Симеон Полоцкий, литературное наследие, уникальный источник, первое отечественное исследование, музейная актуализация.*